

Landbouwgrond is handelswaar, ook al wonen er al mensen op

De vraag naar landbouwgrond groeit explosief. In 2009 is 45 miljoen hectare verpacht of verkocht, vooral in Afrika. Met de lokale bevolking wordt amper rekening gehouden. Morgen begint er in Groningen een conferentie over.

Door Marnix de Bruyne

De strakke gezichten van de boeren bij Bako, in het zuiden van Ethiopië, vertelden het hele verhaal. De regering had 78 bij 40 kilometer puike grond verpacht aan de Indiase industrieel Ram Karuturi. Het land werd niet benut, oordeelde de regering, wat volgens haar geldt voor 80 procent van de bebouwbare grond in Ethiopië. Maar op dat land hoedden de boeren uit vier dorpen hun koeien en verbouwden ze groenten. Een deel van hen helpt nu de Indiër de eerste maïs oogst binnenhalen – tegen een dagloon van 50 eurocent, terwijl het drievoudige was be loofd.

Deze scène uit een onlangs op het Belgische Canvas uitgezonden documentaire schetst de dilemma's die spelen bij de huidige stormloop op land. De Indiase ondernemer verheugde zich erop tonnen graan naar de regio te exporteren. De minister van Landbouw was blij dat het kapitaal en de kennis uit het buitenland voor 'snelle ontwikkeling van het platteland' zorgde. Maar de boeren was niets gevraagd. Een klacht indienen deden ze niet; bij de bewoners van een ander dorp had dit geleid tot arrestaties.

Het staat in tal van rapporten van de laatste jaren over de grootschalige verwerving van landbouwgrond: bij de contracten, soms maar enkele velletjes dik, wordt te weinig rekening gehouden met de plaatselijke bevolking. 'Bedrijven zullen zich niet uit zichzelf als padvind ers gedragen', zegt Ben White (64), socioloog van rurale gebieden aan het Institute for Social Studies in Den Haag. Hij is een van de sprekers op de tweedaagse conferentie over de grootschalige landaankopen in Afrika, Africa for Sale, donderdag en vrijdag aan de Universiteit van Groningen.

White: 'Er bestaat een convenant voor palmolieproducenten, met goede, ethische afspraken. Slechts 4 procent van de oliepalmbedrijven is daar lid van. Het interesseert hun afnemers gewoon niet.'

Ook de Wereldbank voegt zich bij de critici, in een lijvig rapport dat begin deze maand verscheen. Opzienbarend zijn allereerst de cijfers. Verpachtten of verkochten landen vóór 2008 wereldwijd ongeveer 4 miljoen hectare landbouwgrond per jaar, in 2009 werden deals aangekondigd voor 45 miljoen hectare. Dat is een gebied ter grootte van elf keer de oppervlakte van Nederland.

Strategische belangen Meer dan 70 procent van die grond ligt in Afrika. Vooral Mozambique, Soedan en Ethiopië hebben miljoenen hectaren land verpacht. Bedrijven uit Saoedi-Arabië, China en India zijn de grootste klanten. Strategische belangen van zulke landen, die zich rot schrokken toen de maïsprijs zich tijdens de voedselcrisis van 2008 in enkele maanden tijd verdubbelde, zijn evenzeer een oorzaak van de 'enorme' vraag als de behoefte aan ge-

MADAGASKAR DE KOMST VAN EEN CHINESE ENCLAVE

Het dorp Antet ezambaro, 30 kilometer van de havenplaats Toamasina in het oosten van Madagaskar, telt sinds kort een kleine Chinese boerengemeenschap. Ruim twee jaar geleden sloot de Weichun Madagascar Agricultural Development Company uit de provincie Hunan in Centraal-China een overeenkomst voor de opzet van een modern rijstbouwbedrijf bij het dorp. Het was een goed plan, kregen de dorpsbewoners van hun regiochef te horen. De Chinezen gingen hybride rijst verbouwen op 150 hectare gepachte grond. De opbrengst zou drie keer zo veel zijn als normaal in Madagaskar, de lokale boertjes die hun grond verhuurden zouden van de Chinezen eenderde van de oogst ontvangen. Bovendien zou de firma Weichu zorgen dat er eindelijk elektriciteit kwam in het dorp, en dat de gamme-

'Slechts 4 procent van de oliepalmbedrijven volgt het convenant'

.....

wassen voor biobrandstof.

De Wereldbank maakt zich 'ernstige zorgen' vanwege de vele transacties waarbij de lokale bevolking wordt genegeerd, vooral in 'landen met zwakke regeringen'. Maar zij stelt ook dat in geen van die 'populaire' landen meer dan 30 procent van de potentiële oogst van het land wordt binnengehaald. Grootschalige landbouw kan die opbrengsten vergroten, als er regels komen die lokale rechten respecteren en 'mechanismen' voor de overdracht van die rechten op vrijwillige basis, in plaats van door ontginning'.

'Volgens die normen heeft Rio Tinto

het in het Zuid-Madagaskar goed aangepakt', zegt Sandra Evers (40), antropoloog aan de Vrije Universiteit in Amsterdam en initiator van de conferentie in Groningen. Het mijnbouwbedrijf pacht 6.000 hectare grond om 'af te schrapen' voor de winning van ilmeniet, een titaniumverbinding die in de dunne bovenlaag van die grond zit.

Op die grond liggen wel dorpen en een stuk tropisch regenwoud. 'Rio Tinto heeft met iedereen overlegd, en de mensen die moesten verhuizen kregen geld en huizen elders', zegt Evers, die drie jaar onderzoek deed in Madagaskar. 'Verder steunt het natuurbeheer elders op Madagaskar bij het behoud van regenwoud dáár, ter compensatie. Kijk naar hun website: het lijkt het Wereldnatuurfonds wel.' 'Voor de natuurorganisaties geldt als argument vóór deze onlogische relatie, dat lokale bewoners die stukjes regenwoud toch zouden omkap-

pen voor brandhout. Dat is echter zeer de vraag, omdat lokale boeren in het regenwoud onder meer medicinale planten halen.'

Ondanks alles kwamen er protesten. Niet van natuurorganisaties, maar van dorpsbewoners – tot wie nu doordringt dat ze de graftombes van hun families kwijtraken. 'In Madagaskar is dat ernstig. Zonder tombe kun je je niet bij je voorouders voegen.'

Staatsgreep

De huidige president, Andry Rajoelina, heeft daar in 2008 als oppositieleider handig op ingespeeld, toen bekend werd dat de regering 1,3 miljoen hectare landbouwgrond wilde verpachten aan het Zuid-Koreaanse bedrijf Daewoo, voor de productie van palmolie. Evers: 'In zijn toespraken bleef Rajoelina herhalen dat de bevolking hun graftombes zouden verliezen en dat de regering slaven van hen wilde maken. Dat had veel effect. De elite in Madagaskar hield vroeger slaven. Hun status was zo laag dat ze geen graftombes mochten hebben.'

In het voorjaar van 2009 greep Rajoelina met behulp van het leger de macht. Daarmee werd Madagaskar het eerste land waar een regering viel vanwege een landtransactie.

'Als er hogere belangen spelen, zoals voedselproductie voor de groeiende wereldbevolking, kan dat de belangen van lokale bewoners overstijgen', zegt Evers. 'Ik ben geen activist, maar wetenschapper. Maar je moet wel heel goed weten wat er speelt. Want het is nogal wat om straatarme mensen ook nog het perspectief op het hiernamaals af te nemen.'

Om dit soort kennis te vergaren en te verspreiden, acht ze de conferentie in Groningen van groot belang. 'Je hoort verhalen over Chinese bedrijven die in Afrikaanse landen opereren als een staat in een staat. Veel feiten zijn daarover nog onbekend.'

Africa for Sale. Conferentie van de Nederlandse Vereniging voor Afrika Studies. 28 en 29 oktober, Universiteit van Groningen. www.afrikastudies.nl

Bewoners van een nederzetting in Madagaskar voor hun woningen, begin 2007. Op de achtergrond bereiden Zuid-Afrikaanse wegebouwers de komst voor van een ilmenietmijn.

Foto HH

»Verkochte of verpachte landbouwgronden

